

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง ช้าง คน ป่า แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ชุมชน ดิคนาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ครั้งนี้ เน้นการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง ช้าง คน ป่า สถานการณ์ปัญหา ศึกษาถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการปัญหาช้างป่าที่ออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร สังเคราะห์และสรุปบทเรียนในการแก้ไขปัญหาในระยะยาวร่วมกัน โดยมีขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การเลือกกรณีศึกษา และพื้นที่ในการวิจัย
4. ระยะเวลาในการวิจัย
5. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
6. ขั้นตอนและวิธีการวิจัย
7. การวิเคราะห์ข้อมูล
8. การนำเสนอข้อมูล
9. กระบวนการและวิธีการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษามีทั้งหมด 120 คน คือ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎรทั้งหมด 15 หมู่บ้าน จำนวน 75 คน กลุ่มเครือข่ายด้านการอนุรักษ์ คือ กลุ่มอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอง จำนวน 15 คน กลุ่มอาสาราษฎรพิทักษ์ป่าดงใหญ่ จำนวน 10 คน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ 20 คน
2. กลุ่มเป้าหมาย ทำการสุ่มตัวอย่างจากประชากร โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มรวม 60 คน ดังนี้

2.1 กลุ่มราษฎรบ้านหนองบอน จำนวน 20 คน แบ่งออกเป็น ผู้ใหญ่บ้าน และ ผู้นำไม่เป็นทางการ จำนวน 4 คน ผู้รู้เกี่ยวกับข้างป่า จำนวน 2 คน ครู จำนวน 3 คน ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากข้างป่าที่ออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎร จำนวน 11 คน

2.2 กลุ่มเครือข่ายชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากข้างป่าที่ออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎร จำนวน 14 หมู่บ้าน ตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คน รวม 28 คน

2.3 ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ / เอกชน จำนวน 12 คน ตัวแทนจากอำเภอ จำนวน 2 คน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 3 คน ตัวแทนจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จำนวน 5 คน เจ้าหน้าที่ดับไฟป่าจำนวน จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มีดังนี้

1.1 ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ซึ่งแบบสัมภาษณ์มีสาระสำคัญ คือ ข้อคำถามเกี่ยวกับ สภาพทั่วไปของชุมชน สภาพทางกายภาพของหมู่บ้าน ประวัติของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ สภาพทางชีวภาพ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ โครงสร้างอำนาจในชุมชน สภาพปัญหาข้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎร ภูมิปัญญาชาวบ้านในการบรรเทาปัญหาข้างป่า สภาพป่าในอดีต สภาพป่าในปัจจุบัน สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างข้าง คน ป่า ในอดีตและปัจจุบัน

1.2 จัดเวทีสนทนากลุ่มหรืออภิปรายกลุ่ม (Focus group interview)

ร่วมกับทีมงานวิจัย ตัวแทนองค์กรชุมชนที่อยู่ติดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบข้อมูล

1.3 ใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Participatory rural appraisal : PRA) และการสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference : FSC) ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลจัดเวทีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การจัดทำแผนปฏิบัติการการแก้ไขปัญหาข้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎร การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาข้างป่า การประชุมที่มวิจัย การประชุมชี้แจงงานวิจัยต่อชุมชน การประชุมวิเคราะห์ข้อมูล การประชุมนำเสนอข้อมูล การจัดทำแผนที่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.4 การสังเกตและจดบันทึกจากการจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับกระบวนการกลุ่ม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นต่าง ๆ จากเวทีอภิปรายกลุ่ม และนำมาแยกแยะข้อมูล นำไปสู่การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ในลำดับต่อไป

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ มีดังนี้

2.1 แบบสำรวจทัศนคติของชาวไร่ในพื้นที่ป่าดงใหญ่ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1. ลำดับรายการ

ส่วนที่ 2 ชนิดของทัศนคติของชาวไร่

ส่วนที่ 3 ชื่อภาษาอังกฤษ

ส่วนที่ 4 เรียงรายการ อาหารช้างที่มีอยู่ในพื้นที่ป่าดงใหญ่

2.2 ใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎร แบบสัมภาษณ์นี้ได้มาจากผลการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ แล้วนำมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยข้อมูล 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ ระหว่างช้าง คน ป่า ในอดีตและปัจจุบัน

ส่วนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาและสาเหตุที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร

ส่วนที่ 4 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการแก้ไขปัญหาช้างป่า

ส่วนที่ 5 แบบประเมินระดับความคิดเห็นของราษฎรเกี่ยวกับปี พ.ศ. ที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร

ส่วนที่ 6 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ปี พ.ศ. ที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร

ส่วนที่ 7 แบบสัมภาษณ์ แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า

การเลือกกรณีศึกษา และพื้นที่ในการวิจัย

การเลือกพื้นที่ศึกษา เกิดจากความสนใจของนักวิจัยต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ป่ามรดกโลก ที่เป็นปัญหา และได้ส่งผลกระทบต่อช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎรบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ และปัญหาดังกล่าว เป็นปัญหาที่เกิดจากความสนใจขององค์กรประชาชนในพื้นที่

เป็นปัญหาด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นปัญหาที่มีมาช้านาน เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชน เกี่ยวข้องกับสิทธิของประชาชนในการบริหารจัดการป่า เกี่ยวข้องกับองค์กรต่าง ๆ และนโยบายของรัฐบาล นักวิจัยและทีมวิจัยชาวบ้าน จึงเลือกที่จะทำงานวิจัยเกี่ยวกับ ช้างป่าซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร และเป็นปัญหาที่อยู่ในความสนใจขององค์กรประชาชนในพื้นที่

ระยะเวลาในการวิจัย

1 กรกฎาคม 2551- 30 ตุลาคม 2552

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์ของ คน ช้าง ป่า ซึ่งเกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
2. นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สร้างแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา และการใช้ภาษา
3. นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้ว นำเสนอประธานที่ปรึกษา
4. คณะกรรมการที่ปรึกษาตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงนำแบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงถ้อยคำ เนื้อหาและรูปแบบ เพื่อสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจที่สมบูรณ์
5. ตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เค้า การตรวจสอบ 3 เค้าด้านแหล่งข้อมูล (Datatriangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากเจ้าของข้อมูล ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ ทำให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรง (Validity) และน่าเชื่อถือ (Reliability) มากขึ้น แหล่งข้อมูลจากผู้นำกลุ่มอนุรักษ์น้ำ กลุ่มอนุรักษ์ป่า กลุ่มราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า ผู้ใหญ่บ้าน ข้อมูลจากตัวแทนของหน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ และองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์

ขั้นตอนและวิธีการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลโครงการวิจัย เรื่อง ช้าง คน ป่า แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนคิดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวมีขั้นตอนและวิธีการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบการศึกษาครั้งนี้

1.1 กำหนดแผนการศึกษาวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.2 ประสานงานพหุภาคีในพื้นที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ดับไฟฟ้า ครู กลุ่มอนุรักษ์ต้นน้ำลำนางรอง กลุ่มอาสาพิทักษ์ป่าคงใหญ่

1.3 กิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการ การค้นหาโจทย์วิจัย โดยนักวิจัย คณะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ชุดโครงการวิจัยพัฒนารูปแบบการสนับสนุนทุนวิจัยของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาโทในพื้นที่ภาคอีสาน คณะนักศึกษาระดับปริญญาโท ชาวบ้านบ้านหนองบอน หมู่ที่ 8 และเครือข่ายชาวบ้านที่ประสบปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร เพื่อกำหนดโจทย์วิจัยจากคนในพื้นที่

1.4 การประชุมทีมวิจัย เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ และวางแผนการดำเนินงานร่วมกันกับทีมวิจัย

1.5 การจัดเวทีสนทนากลุ่มหรืออภิปรายกลุ่ม เพื่อเป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็นของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตัวแทนจากองค์กรภาครัฐ ตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์ ตัวแทนชาวบ้านที่ประสบปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร นำข้อมูลและรายละเอียดของปัญหา/สาเหตุ/แนวทางการแก้ไขปัญหา มาตรวจสอบความถูกต้อง และเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

1.6 การประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน เพื่อชี้แจงโครงการวิจัยให้ชาวบ้านทราบถึงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย ชี้แจงบทบาทหน้าที่ของทีมงานวิจัยที่จะเข้าร่วมในการทำวิจัย

1.7 การประชุมออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ให้แบบสัมภาษณ์ข้อมูลกลุ่มอนุรักษ์ต้นน้ำลำนางรอง กลุ่มอนุรักษ์ป่า จากการจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม เพื่อสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ข้อมูลร่วมกัน เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับ สภาพทั่วไปของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มต่างๆ สภาพปัญหาในพื้นที่ สาเหตุของปัญหา ภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ไขปัญหา เป็นต้น

1.8 ใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมและการสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference : F.S.C.) ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลโดยจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การทำ Mind Mapping เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน การจัดทำแผนเชิงปฏิบัติการการแก้ไขปัญหาช้างป่า และเชื่อมโยงการทำงานในระดับเครือข่าย

1.9 กิจกรรมการศึกษารวบรวมข้อมูลในหมู่บ้าน โดยทีมงานวิจัยเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมร่วมกับนักวิจัย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา

1.10 กิจกรรมการประชุมวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกับ

องค์กรชุมชนในพื้นที่ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกัน

1.11 กิจกรรมการนำเสนอข้อมูล เพื่อนำข้อมูลที่ได้มานำเสนอในเวทีระดับเครือข่าย เพื่อรับทราบข้อมูลร่วมกัน วิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน ตรวจสอบข้อมูล และเติมเต็มข้อมูลให้มีความสมบูรณ์

1.12 กิจกรรมการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการข้างป่าโดยองค์กรชุมชน (เปลี่ยนเป็นกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการ การบรรเทาปัญหาข้างป่าออกมากินอาหารพิษไร้ของราษฎร) เพื่อการจัดทำแผนเชิงปฏิบัติการร่วมกันกับองค์กรชุมชน และเครือข่ายชาวบ้านที่ประสบปัญหาข้างป่าออกมากินอาหารพิษไร้ของราษฎร จำนวน 15 หมู่บ้าน

1.13 เวทีการจัดทำแผนชุมชน โดยการนำข้อมูลจากเวทีการวางแผนแบบมีส่วนร่วมและการสร้างอนาคตร่วมกัน ข้อมูลจากการทำ Mind Mapping มาใช้ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยองค์กรชาวบ้านมีส่วนร่วมระดับเครือข่าย

1.14 การทดลองเชิงปฏิบัติการ เพื่อทดลองแนวทางการแก้ไขปัญหข้างป่าออกมากินอาหารพิษไร้ของราษฎร

1.15 สรุปผลการทดลอง เพื่อสรุปผลการทดลองเชิงปฏิบัติการ และวิเคราะห์ถึงแนวทางการแก้ไขปัญหข้างป่าออกมากินอาหารพิษไร้ของราษฎรอย่างยั่งยืน

2. การศึกษาเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบการศึกษา ดังต่อไปนี้

2.1 ผู้วิจัยและทีมวิจัยเก็บข้อมูลจากแบบสำรวจพิษอาหารข้างในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ข้างป่าออกมากินอาหารพิษไร้ของราษฎร ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพ

2.2 ผู้วิจัยและทีมวิจัยเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบที่ข้างป่าออกมากินอาหารพิษไร้ของราษฎร ประกอบด้วย สถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ ระหว่าง ข้าง คน ป่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบรรเทาปัญหาข้างป่าปี พ.ศ. ที่ข้างป่าออกมากินอาหารพิษไร้ของราษฎร

2.3 ผู้วิจัยและทีมวิจัยเก็บข้อมูลจากแบบประเมินความเสียหายที่ข้างป่าออกมากินอาหารพิษไร้ของราษฎร เพื่อนำมาวิเคราะห์มูลค่าความเสียหายของพืชเศรษฐกิจของราษฎรบริเวณพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่

3. สรุปเป็นองค์ความรู้

4. เขียนรายงานการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การพูดคุย การสังเกต การจดบันทึก การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม การประชุมทีมวิจัย เวทีการนำเสนอข้อมูล เวทีการคืนข้อมูลสู่ชุมชน เป็นต้น เมื่อเก็บข้อมูลครบถ้วนเรียบร้อยแล้ว การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ครั้งนี้ใช้การตรวจสอบแบบ 3 เสา ด้านแหล่งข้อมูล เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากเจ้าของข้อมูล ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ว่าข้อมูลที่ได้มาถูกต้องหรือไม่ ซึ่งจะทำให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรง และน่าเชื่อถือมากขึ้น แหล่งข้อมูลจากผู้ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า แหล่งข้อมูลจากบุคคลที่เป็นตัวแทนของหน่วยงานราชการในพื้นที่ แหล่งข้อมูลจากกลุ่มอนุรักษ์ ผู้นำสำนักรอง แหล่งข้อมูลจากกลุ่มอนุรักษ์ป่า และผู้รู้เกี่ยวกับช้างป่า

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological analysis) โดยจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ เป็นขั้นตอนของเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกันไป การจำแนกแบบใช้ทฤษฎีโดยยึดทฤษฎีเป็นกรอบในการจำแนก

3. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ด้านการประเมินมูลค่าความเสียหายที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎรในพื้นที่ 3 หมู่บ้านที่ประสบปัญหามากที่สุด ได้แก่ บ้านฐานเจ้าป่า บ้านหนองบอน และบ้านคลองหิน ด้านปี พ.ศ. ที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร

3.1 ออกแบบสอบถามเกี่ยวกับชนิดของพืชผลทางการเกษตรที่ได้รับความเสียหาย จำนวนพื้นที่ที่เสียหาย มูลค่าความเสียหายด้านการลงทุน ด้านการผลิต รวมประมาณการมูลค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง โดยคิดค่าเฉลี่ยเป็นกิโลกรัม/ไร่

3.2 ใช้วิธีการคำนวณ โดยนำข้อมูลที่เก็บจากพื้นที่รวบรวมเป็นประเด็น แยกแยะเป็นหมู่บ้านที่ได้รับความเสียหาย ใช้วิธีการคำนวณด้านการลงทุน ด้านการผลิต รวมมูลค่าความเสียหายโดยเปรียบเทียบราคาผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นมาตรฐาน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ในการวิจัยครั้งนี้ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติในการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าร้อยละ (Percentage)

2. ระดับการประเมิน ด้วยอัตรา 5 ระดับ ดังนี้ (จรัส สว่างทัฬห. 2549 : 36)

5	หมายถึง	ระดับมากที่สุด
4	หมายถึง	ระดับมาก
3	หมายถึง	ระดับปานกลาง
2	หมายถึง	ระดับน้อย
1	หมายถึง	ระดับน้อยที่สุด

3. เกณฑ์การพิจารณาระดับการประเมินแบบสอบถามความคิดเห็น โดยแปลความหมายของข้อมูลออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต่ำ ระดับปานกลาง และระดับสูง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	ความหมายเกณฑ์ตัดสิน
1.00 - 2.33	ระดับต่ำ
2.34 - 3.66	ระดับปานกลาง
3.67 - 5.00	ระดับสูง

การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอผลงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ และการวิเคราะห์เนื้อหา จึงมีการใช้ ตาราง และแผนประกอบ ในการบรรยาย

กระบวนการและวิธีการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ความเป็นมาของการทำโครงการวิจัย เรื่อง ช้าง คน ป่า แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนคิดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นโจทย์งานวิจัยที่คิดร่วมกันระหว่างองค์กรชาวบ้านและนักวิจัย โดยมีเจ้าหน้าที่และผู้ประสานงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ชุมโครงการวิจัยพัฒนารูปแบบการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาปริญญาโทพื้นที่ภาคอีสาน และทีมงานอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เข้ามาหนุนเสริมในด้านการจัดกระบวนการ และ นักศึกษาที่ได้รับทุนวิจัยจากสกว. เข้าร่วมเพื่อเรียนรู้ในกระบวนการจัดเวทีและดำเนินงานวิจัยในระยะต่อไป

การดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัย ใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการค้นหา และกำหนดโจทย์ศึกษาวิจัย ดังนี้

1. กิจกรรมการค้นหาโจทย์วิจัย เริ่มดำเนินการเดือนเมษายน พ.ศ. 2551 สถานที่คือ โรงเรียนบ้านหนองบอน ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ มีชาวบ้านเข้าร่วมในกระบวนการประมาณ 50 คน ซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มชาวบ้านที่ประสบปัญหาช้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎร จำนวน 15 หมู่บ้านบริเวณแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ กลุ่มชาวบ้านดังกล่าวมีที่ดินทำกินอยู่ติดกับแนวเขตป่า และปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง พืชทองแดงโม เป็นต้น ในเวทีการค้นหาโจทย์วิจัย เป็นการระดมปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่

จากการดำเนินกิจกรรม ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันหลายฝ่าย ระหว่างตัวแทนองค์กรชาวบ้าน ครูในพื้นที่ นักศึกษา ทีมงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ประเด็นปัญหาในพื้นที่เป็นปัญหาที่หลากหลายและปัญหาอันดับต้น ๆ ได้แก่ ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาช้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎร ปัญหาความยากจน ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการลักลอบค้าสัตว์ป่า ปัญหาการบุกรุกที่ดินทำกิน เป็นต้น และในเวทีได้มีการนำเสนอปัญหาที่ดินทำกินเป็นหัวข้องานวิจัย แต่ผลสรุปได้นำปัญหาเรื่องช้างป่าที่ออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎรเป็นหัวข้องานวิจัย เนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกินเป็นปัญหาเฉพาะท้องถิ่น และการนำเสนอปัญหาอื่นมาเขียนและนำเสนอในงานวิจัยโดยตรงจะเป็นผลกระทบต่อนักวิจัยและทีมวิจัย จึงเปลี่ยนมาทำวิจัยเกี่ยวกับช้าง เพราะปัญหาเกี่ยวกับช้างก็เป็นปัญหาในระดับต้น ๆ เช่นเดียวกัน และการทำงานวิจัยเกี่ยวกับช้าง เป็นหัวข้อที่ทุกภาคส่วนทางสังคมมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมได้มากกว่าปัญหาที่ดินทำกิน และในเวทีการค้นหาโจทย์วิจัย

ในที่ประชุมได้สรุปร่วมกันว่า ควรทำวิจัยเกี่ยวกับปัญหาข้างป่าที่ออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎร

หลังจากที่ได้โจทย์วิจัยที่ชัดเจนแล้ว ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสรรหาทีมวิจัย โดยได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการคัดเลือกทีมวิจัย จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ซึ่งทีมวิจัยดังกล่าวจะจัดกระจายกันหลายหมู่บ้าน แต่อยู่ในระบบนิเวศน์เดียวกัน คือ อยู่ในพื้นที่ที่มีปัญหาเกี่ยวกับข้างป่าที่ออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎรและเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่และหมู่บ้านรอบ ๆ ป่า โดยส่วนใหญ่จะเป็นระดับผู้นำกลุ่มและผู้นำชุมชน เช่น ผู้นำด้านการอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำนางรอง ผู้นำด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า เป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียกร้องในเรื่องสิทธิในที่ดินทำกิน ผู้นำด้านความคิดเกี่ยวกับการขอเช่าที่ดินจากหน่วยงานราชการมาบริหารจัดการให้เป็นที่ดินทำกินสำหรับคนยากจนในพื้นที่ และจัดสรรพื้นที่บางส่วนให้เป็นป่าชุมชน แทนที่การปลูกไม้ยูคาลิปตัส และปลูกพืชอาหารสำหรับช้างให้เป็นแบบธรรมชาติ ฯลฯ ส่วนที่เหลือส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ฯลฯ รวมเวทีการสรรหาทีมวิจัยทั้งหมด 8 คน ผลการดำเนินการกิจกรรมการค้นหาโจทย์วิจัยและทีมวิจัย สรุปได้ ดังนี้

- 1.1 ได้โจทย์งานวิจัยที่มีส่วนร่วมจากองค์กรชุมชน
- 1.2 ได้ทีมวิจัยที่เป็นแกนนำ ทั้งแกนนำที่เป็นทางการและแกนนำตามธรรมชาติ
- 1.3 ทีมวิจัยมีความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม
- 1.4 ทีมวิจัยรับทราบบทบาทหน้าที่ของตนเองในการดำเนินกิจกรรม

2. การประชุมทีมวิจัย

กิจกรรมการประชุมทีมวิจัย ใช้เวทีการประชุมที่โรงเรียนบ้านหนองบอน ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง มีทีมงานวิจัยเข้าร่วมประชุม จำนวน 8 คน และตัวแทนชาวบ้านที่ประสบปัญหาข้างป่าออกมาหากินอาหารราษฎร จำนวน 4 คน ในเวทีการประชุมทีมวิจัย ผู้วิจัยได้พูดถึงวัตถุประสงค์ในการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมจากองค์กรชุมชน และบทบาทหน้าที่ของทีมงานวิจัยที่จะเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ จากเวทีการประชุมทีมวิจัยสรุปผลที่ได้จากเวที ดังนี้

- 2.1 ทีมงานวิจัยทราบถึงวัตถุประสงค์ในการทำงานวิจัย
- 2.2 ทีมงานวิจัยกำหนดบทบาทหน้าที่ของตนเองในการทำวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับความรู้ความสามารถของตนเองที่มีอยู่
- 2.3 นักวิจัยและทีมงานสามารถวางแผนการดำเนินกิจกรรมล่วงหน้าได้
- 2.4 ทีมงานวิจัยมีส่วนร่วมในกระบวนการคิด การวางแผนการดำเนินงาน

2.5 ทีมงานวิจัยมีความเชื่อมั่นในการทำงานวิจัย ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านสามารถทำได้ บนพื้นฐานของความรู้ และประสบการณ์ของทีมงานที่มีอยู่

3. การประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน การประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน เป็นกิจกรรมที่สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ทีมวิจัยและชาวบ้าน ผลการดำเนินกิจกรรม สรุปได้ดังนี้

3.1 ชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุมมีความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น

3.2 ผู้เข้าร่วมประชุมมีความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการประชุม เพราะสิ่งที่นำมาพูดคุยกัน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นปัญหาที่ชุมชนพยายามหาแนวทางในการแก้ไขปัญหามานาน แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ และคาดหวังว่างานวิจัยที่ร่วมกันทำหลายฝ่ายจะทำให้สามารถลดปัญหาความขัดแย้งระหว่าง คนกับช้างป่าได้

3.3 ผู้เข้าร่วมประชุมมีความกระตือรือร้นในการร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ เพิ่มความสามารถ

4. การประชุมออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ผลการประชุมออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

4.1 ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจ คำว่าเครื่องมือในการเก็บข้อมูลมากขึ้น ในเวทีการประชุมได้ถามความคิดเห็นของชุมชนว่าเครื่องมือที่เหมาะสมที่จะเก็บข้อมูล มีอะไรบ้าง ก่อนอื่นผู้วิจัยได้ให้ความหมายก่อน และยกตัวอย่างของเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ช้าง คน และป่า มีเครื่องมือการเก็บข้อมูลอย่างไรจึงจะเหมาะสมในกระบวนการทำวิจัยแบบมี ส่วนร่วม

4.2 ผู้เข้าร่วมประชุม มีส่วนร่วมในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งได้แก่ แบบสัมภาษณ์ทั่วไป แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเนื้อหาเกี่ยวกับ ช้าง คน ป่า สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้รับคำแนะนำจากคณาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของเนื้อหา แล้วนำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง ประเด็นเนื้อหาในการเก็บข้อมูลนำเข้าไปประชุมอีกครั้ง เพื่อให้ชาวบ้านที่เป็นตัวแทนจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่ประสบปัญหาช้างป่าได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเติมเต็มเนื้อหาให้ครบถ้วนสมบูรณ์มากขึ้น และในการประชุมเพื่อเติมเต็มข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในพื้นที่ คือบ้านหนองบอนและตัวแทนเครือข่ายชาวบ้านทั้ง 14 หมู่บ้านบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่มีส่วนร่วมในการเติมเต็มข้อมูลด้านเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

4.3 ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้และความเข้าใจในการจัดทำแผนที่ความคิด
 ในประเด็นการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งเกิดจากการนำเอาความคิดของผู้เข้าร่วม
 ประชุมที่หลากหลายมาเขียนลงในกระดาษชาร์ต และแยกแยะข้อมูลที่ได้ออกเป็นหมวดหมู่เขียน
 เป็นลักษณะแผนผังความคิดที่กระจายออกไปเป็นเส้น ๆ แต่ลักษณะการกระจายของแผนที่ความคิด
 ก็จะมีลักษณะเป็นหมวดหมู่ เช่น เครื่องมือในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง ช้าง คน
 ป่า ใช้วิธีการสัมภาษณ์ และคำถามที่ใช้สัมภาษณ์มีประเด็นอะไรบ้าง ก็จะมีการเขียนลงบน
 กระดาษชาร์ต แยกแยะตามหมวดหมู่

4.4 ผู้เข้าร่วมประชุมมีบทบาททั้งเป็นผู้ร่วมคิดในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บ
 ข้อมูล และเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

5. กิจกรรมการศึกษารวบรวมข้อมูลในหมู่บ้าน กิจกรรมดังกล่าวที่ทีมงานวิจัยได้เข้ามามี
 ส่วนร่วมในการดำเนินการสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลทางด้านบริบทชุมชน
 สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ สาธารณสุขใน
 หมู่บ้าน ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร ข้อมูลเกี่ยวกับ
 การแก้ไขปัญหาของช้างป่า และแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า
 มีแนวทางอย่างไร ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ได้มีการนำข้อมูลในกระบวนการที่ 4 มาใช้ ได้แก่
 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้แก่ แบบสัมภาษณ์ทั่วไป แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบ
 สังเกต แบบประเมิน แบบสำรวจ ซึ่งเครื่องมือที่นำมาใช้จะมีการคัดเลือกให้มีความเหมาะสมและ
 สอดคล้องกับกิจกรรม และมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการเก็บข้อมูลร่วมกันกับทีมวิจัย
 ดั้งที่ทีมวิจัยและตัวแทนองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล สรุปได้ดังนี้

5.1 ทีมวิจัยมีประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านบริบท
 ของชุมชน สามารถที่จะกรอกข้อมูลขั้นพื้นฐานได้ เช่น ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลทางด้านรายได้
 ของประชากร ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน ข้อมูลด้านการครอบครองที่ดินของราษฎรใน
 พื้นที่ ข้อมูลของบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ข้อมูลทางการศึกษา สาธารณสุข ประวัติศาสตร์ของ
 ชุมชน วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ฯลฯ

5.2 ทีมวิจัยสามารถแนะนำผู้วิจัยเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ที่จะสามารถให้ข้อมูล
 เพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ ได้ เช่น กรณีการถือสารระหว่างคนกับช้างป่า พฤติกรรมของช้างป่า
 ในการเข้ามากินอาหารพืชไร่ของราษฎร ฯลฯ

5.3 ทีมวิจัยเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น
 ระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ช้าง คน ป่า ความเปลี่ยนแปลงของป่า มีสาเหตุมาจากอะไร และ

การที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎรเกิดจากอะไร การที่จะลดปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎรมีวิธีการอย่างไรบ้าง สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ เช่นสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกิน สถานการณ์ปัญหาเรื่องน้ำ และสถานการณ์ปัญหาเรื่องป่า และความยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน และป่า ตามแนวคิดของคนในชุมชน

5.4 ทีมวิจัยมีบทบาทสำคัญในการทำแผนที่ต่าง ๆ คือ แผนที่ทรัพยากร แผนที่เส้นทางเดินของช้างป่า แผนที่เดินดิน ซึ่งแผนที่ดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยในระดับท้องถิ่น และส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยในการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม

6. กิจกรรมการประชุมวิเคราะห์ข้อมูล กิจกรรมนี้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูล ว่าข้อมูลที่ได้นั้น มีความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด เช่นข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของคนในท้องถิ่น การศึกษา สาธารณสุข เป็นต้น ในการวิเคราะห์ข้อมูล จะทำให้ทุกคนที่เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมในการเพิ่มเติมข้อมูล สรุปได้ดังนี้

6.1 ทีมวิจัยและตัวแทนองค์กรชุมชนที่เข้าร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลได้มีส่วนช่วยเพิ่มเติมข้อมูลในส่วนที่ขาด และข้อมูลบางอย่างที่ไม่ตรงกันสามารถที่จะปรับข้อมูลให้มีความเที่ยงตรง โดยอาศัยกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายช่วยทำให้ข้อมูลมีความเชื่อถือมากขึ้น

6.2 จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ยังไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหางานวิจัยได้ทั้งหมด และเกิดคำถามขึ้นในทีมงานวิจัยในประเด็นต่าง ๆ เช่น กรณีปัญหาที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร เป็นเพราะสภาพป่าเปลี่ยนไปจากการเข้าพื้นที่ปลูกป่าเศรษฐกิจของบริษัทเอกชนเพียงอย่างเดียวหรือไม่ หรือมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ในพื้นที่ป่าปัจจุบันที่มีสภาพเสื่อมโทรม ยังมีอาหารช้างประเภทอะไรบ้างที่ช้างสามารถใช้ประโยชน์ได้ และถ้าสมมุติว่ายังมีอาหารช้างที่หลากหลายอยู่ในพื้นที่ ทำไมช้างจึงออกจากป่าหากินอาหารนอกป่า, เป็นไปได้หรือไม่ที่ช้างป่าติดใจในรสชาติของอาหารนอกป่า เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ถั่วฝักยาว อ้อย แดงโม ฯลฯ จึงออกมาหากินอาหารนอกป่า แม้ว่าจะยังมีอาหารตามธรรมชาติที่อยู่ในป่า ฯลฯ

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในระยะแรก เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมในระยะต่อมา และสามารถกำหนดแผนงานในระยะที่สอง เพื่อตอบโจทย์ปัญหางานวิจัยได้ ซึ่งข้อมูลที่ต้องการในอนาคต คือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพืชอาหารช้างว่า พืชอาหารช้างในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ในปัจจุบันมีอะไรบ้าง การที่จะได้มาซึ่งข้อมูลมีความจำเป็นต้องศึกษาอย่างจริงจัง และอาศัยความร่วมมือจากทีมวิจัยและองค์กรชาวบ้านในพื้นที่ในการศึกษารวบรวมข้อมูลดังกล่าว เพื่อที่จะตอบโจทย์ปัญหาวิจัย เวทีการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้

ผู้วิจัยและทีมงานวางแผนงานร่วมกันที่จะดำเนินกิจกรรมสำรวจพืชอาหารช้างในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ เนื่องจากสภาพป่าเปลี่ยนไปทุกขณะ บุคคลที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับพืชอาหารช้างป่า ยังไม่ทราบข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับพืชอาหารช้าง จึงมีการวางแผนการดำเนินกิจกรรมสำรวจพืชอาหารช้างในพื้นที่ และสภาพทั่วไปในพื้นที่ เช่น ดินโป่ง แหล่งน้ำ ที่เป็นปัจจัยเอื้อให้ช้างสามารถอยู่ในป่าได้

6.3 เกิดการวางแผนร่วมกับทีมวิจัยที่จะดำเนินกิจกรรมในระยะที่ 2 คือกิจกรรมการศึกษาวิจัยด้านลึกที่เป็นสาเหตุของปัญหา ด้านทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรช้างป่า ที่เป็นข้อมูลเชิงลึก เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาต่อไป

6.4 จากการนำเสนอข้อมูลผู้เข้าร่วมประชุมได้วิเคราะห์ร่วมกันว่า การแก้ไขปัญหาร้างป่าที่ผ่านมา เป็นการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้า และไม่ยั่งยืน คนมีความพยายามในการบรรเทาปัญหาไม่ให้ช้างป่ากินอาหารพืชไร่ ส่วนช้างเกิดกระบวนการเรียนรู้และสามารถแก้ไขปัญหาด้านภูมิปัญญาของคน และเข้ามากินอาหารพืชไร่ของราษฎรได้ตามปกติ ทำให้ปัญหาร้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ยังคงเป็นปัญหาที่จะต้องช่วยกันอย่างจริงจังหลายฝ่าย

7. กิจกรรมการนำเสนอข้อมูล เป็นกิจกรรมการนำเสนอข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาทั้งหมดว่าข้อมูลที่ได้มีข้อมูลด้านไหนบ้าง เช่นข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน ข้อมูลระบบความสัมพันธ์ระหว่างช้าง คน ป่า ข้อมูลสถานการณ์ในพื้นที่ ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากร พืชอาหารช้าง ข้อมูลด้านแผนที่ต่าง ๆ เช่นแผนที่ทรัพยากร แผนที่เคินดิน แผนที่การหากินของช้างป่า เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชุมชน ที่มีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลที่นำมา และในการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บมาแล้วมาวิเคราะห์ โดยใช้หลักวิชาการ และข้อมูลเชิงสถิติ ทำให้องค์กรชุมชนมีความเชื่อมั่นมากขึ้น และข้อมูลที่นำมาเกิดจากการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน กิจกรรมการนำเสนอข้อมูล สรุปได้ดังนี้

7.1 ทีมวิจัยและตัวแทนชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุมมีบทบาทในการนำเสนอข้อมูลที่
ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล

7.2 ผู้เข้าร่วมประชุมมีความสามารถในการแสดงออกอย่างเต็มความสามารถและ
ภาคภูมิใจ

7.3 ผู้เข้าร่วมประชุมมีบทบาทในการคิด การวิเคราะห์ การเขียน การนำเสนอที่เป็น
ระบบ

7.4 การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยทราบรายละเอียดของบุคคลแต่ละคนว่า
ใครมีจุดเด่นด้านใด ใครสามารถที่จะให้ข้อมูลด้านใดบ้าง และประเด็นปัญหาที่ยังไม่สามารถที่จะ

หาคำตอบได้ ก็ทราบแนวทางที่จะสรรหาบุคคลที่จะช่วยการดำเนินกิจกรรมให้บรรลุตาม วัตถุประสงค์

8. กิจกรรมการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการข้างป่าโดยองค์กรชุมชน (เปลี่ยนเป็น กิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการ การบรรเทาปัญหาข้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร) เหตุผลในการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม เนื่องจากองค์กรชุมชนในพื้นที่มองว่าการแก้ไขปัญหข้างป่า เป็นวิธีการแก้ไขเฉพาะที่ บริบทของข้างป่า และพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน แม้การศึกษาดูงาน จะเกิดขึ้นแต่จะไม่สามารถนำมาใช้ได้จริง และการแก้ไขปัญหข้างป่ายังไม่มีที่ใดประสบความสำเร็จ และสถานการณ์ป่าไม้ยังเป็นสถานการณ์ที่รุนแรง ป่าถูกทำลายลงทุกขณะ และระบบ การผลิตขององค์กรชุมชนในด้านการเกษตรมีความเกี่ยวพันและเชื่อมโยงกับนโยบายของรัฐ ระบบ การบริหารจัดการป่าของประชาชนในพื้นที่ป่าคงใหญ่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิต สถานการณ์ ปัญหาด้านป่าเป็นปัญหาในทุกที่ โดยเฉพาะภาคอีสานที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับป่าและที่ดินมา ตลอด ระบบกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง ในปัจจุบัน ฯลฯ จึงนำกิจกรรมดังกล่าวเข้าร่วมประชุมกับองค์กรชุมชน และผลการประชุม สรุปว่า ควรดำเนินกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการการแก้ไขปัญหข้างป่าในระดับเครือข่าย กิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้นเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2552 ที่โรงเรียนบ้านหนองบอน ตำบลลำ นางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ มีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 30 คน และมีนายอำเภอโนน ดินแดงเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ มีการวางแผนร่วมกันในระดับ เครือข่ายองค์กรชาวบ้านที่ประสบปัญหาข้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร จำนวน 15 หมู่บ้าน โดยการระดมความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม แยกกลุ่มปฏิบัติการ และแนวทางการอยู่ ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ ได้ดังนี้

8.1 การบรรเทาปัญหาระยะสั้น ได้แก่ การจุดประทัด กิจกรรมการไล่ตะโคนข้าง กิจกรรมการทำรั้วไฟฟ้า การจัดชุดเฝ้าระวังปัญหาข้างป่า การยิงปืน การไล่ตะโคน การก่อไฟ การใช้ไฟส่อง การจุดตะเกียงในป่า

8.2 การแก้ไขปัญหาระยะกลาง ได้แก่ การปลูกพืชอาหารช้าง การจัดชุดเฝ้าระวัง โดยความร่วมมือในระดับเครือข่าย การวางแผนการจัดสรรทรัพยากรป่าอย่างเป็นระบบ คือ จัดสรรทรัพยากรเพื่อให้คนอยู่ได้ ช้างอยู่ได้ และไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มากเกินไป การมีฐานข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับข้างป่า เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรข้าง อย่างสมดุล การประสานงานหน่วยงานราชการเพื่อจัดการพื้นที่ให้เป็นระบบ และมีแนวเขตที่ ชัดเจนระหว่างที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ที่ดินทำกิน ป่าเสื่อมโทรม ป่าชุมชน ป่าที่ข้างสามารถที่จะ อยู่ได้ การวางแผนการจัดการพื้นที่สำหรับข้างป่า

8.3 การแก้ไขปัญหาระยะยาว ได้แก่ การปลูกต้นไม้เป็นแนวกันชนระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมกับพื้นที่ป่า โดยการปลูกไม้พุ่มยืน และต้นตาล ปลูกในลักษณะซ้อนกันเป็นแถว เพื่อความแน่นหนาทำให้ช้างเข้ามากินอาหารพืชไร่ การปรับพฤติกรรมของชาวบ้านในการปลูกพืชเศรษฐกิจ ปลูกเฉพาะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพ และหันมาปลูกพืชชนิดอื่นที่ช้างไม่ชอบ กิจกรรมการปรับปรุงแหล่งน้ำในพื้นที่ป่า ให้มีแหล่งน้ำที่ปราศจากสารพิษตกค้าง ปรับปรุงให้มีคินโป่งสำหรับช้างให้มากขึ้น ปลูกพืชอาหารช้างให้มากขึ้นในพื้นที่ป่าที่ช้างสามารถใช้ประโยชน์ในป่าได้ กิจกรรมการสร้างฐานข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับช้าง เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืน กิจกรรมการฟื้นฟูสภาพป่าให้เป็นป่าแบบธรรมชาติ กิจกรรมการประสานหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้และช้างป่า รวมทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องที่ดิน เพื่อการจัดสรรพื้นที่อย่างเป็นระบบ มีความชัดเจน โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการรักษาป่า รักษาแหล่งต้นน้ำ และให้ช้างป่าสามารถอยู่ในป่าได้ การจัดกิจกรรมสร้างสรรคิในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงระบบนิเวศน์ งานประชาสัมพันธ์ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการดำเนินกิจกรรม สนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับช้างหรือสิ่งแวดล้อม สนับสนุนให้องค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านวัฒนธรรมอันจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชนในระยะยาว

9. เวทีการจัดทำแผนชุมชน สรุปได้ ดังนี้

9.1 ผู้เข้าร่วมประชุมวางแผนปฏิบัติการ มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ปัญหาภายในชุมชนของตนเอง และสามารถที่จะเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาได้ ในสถานการณ์ปัจจุบัน สถานการณ์ปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎรกลายเป็นปัญหาอันดับหนึ่ง ช้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎรเกือบทุกวัน ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมสะท้อนปัญหาในที่ประชุมว่า ปัญหาเรื่องช้างป่าออกมากินอาหารนอกป่ามีความรุนแรงมากขึ้น กิจกรรมการจัดทำแผนชุมชน หมายถึง ชุมชนที่ประสบปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎรทั้ง 15 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนเข้าร่วมในการประชุมจัดทำแผนชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำแผนปฏิบัติการในระดับชุมชนไปพัฒนาพื้นที่ในรูปแบบของงานพัฒนา

9.2 ผู้เข้าร่วมประชุม มีบทบาทในการเขียนแผนที่ความคิด มีความสามารถในการแยกแยะประเด็นปัญหาแต่ละปัญหามากขึ้น

9.3 ผู้เข้าร่วมประชุม มีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ แยกต่างจากการประชุมทั่วไป ทำให้เวทีการประชุมมีชีวิตชีวา และสามารถแสดงความรู้ความสามารถได้เต็มศักยภาพ

9.4 ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน และมีขั้นตอนในการจัดทำแผนชุมชน ดังนี้

การจัดทำแผนชุมชน เกิดขึ้นบนฐานแนวคิดของคนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาชุมชนในรูปแบบของโครงการพัฒนา โดยอาศัยทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นฐาน ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ขั้นตอนในการจัดทำแผนชุมชนแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1. ได้แก่ การประชุมระหว่างนักวิจัยร่วมกับทีมวิจัยและตัวแทนเครือข่ายชาวบ้านทั้ง 15 หมู่บ้านที่ประสบปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎร เพื่อวางกรอบและยุทธศาสตร์ร่วมกันในการทำงาน ขั้นที่ 2. การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน เพื่อกำหนดโครงการ แผนงาน กำหนดผู้รับผิดชอบโครงการ งบประมาณในการดำเนินงาน การประสานงานระหว่างหน่วยงาน กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการ ขั้นที่ 3. การพัฒนาโครงการ โดยนำโครงการที่เกิดจากการประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาเป็นรูปร่างโครงการที่สมบูรณ์ และประสานหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณที่จำเป็นในการดำเนินกิจกรรม ขั้นที่ 4. เมื่อโครงการได้รับการอนุมัติงบประมาณ หรือไม่ได้รับอนุมัติงบประมาณก็ตาม จะมีการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย ทีมงาน และตัวแทนเครือข่ายชาวบ้านในพื้นที่มาวิเคราะห์ถึงแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน นำผลของงานวิจัยและองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยมาสังเคราะห์ร่วมกัน ในระดับเครือข่าย ซึ่งมีตัวแทนชุมชนเข้าร่วมทั้ง 15 หมู่บ้าน และเชิญหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เข้าร่วมในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งในการประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าว จะมีความหลากหลาย เนื่องจากผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบไปด้วย ชาวบ้านที่ประสบปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎร คณะครู นักวิจัย ทีมงานวิจัย ตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนองค์กรต่าง ๆ ทางสังคมในระดับตำบลเข้าร่วม และเกิดเวทีการนำผลงานวิจัยเผยแพร่สู่สาธารณะ ซึ่งเป็นผลงานทางวิชาการที่มีชาวบ้านเข้ามาทำงานร่วมกัน วัตถุประสงค์ของการจัดทำแผนชุมชนในขั้นตอนที่ 4 เพื่อนำแนวคิดที่หลากหลายของคนที่เกี่ยวข้องกับปัญหามาพูดคุยกันในประเด็นปัญหาพร้อม ได้แก่ ปัญหาช้างป่าโดยมีงานวิจัยเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญ และนำแนวคิดของกลุ่มคนที่หลากหลายมาพัฒนาโครงการร่วมในระดับตำบล และนำโครงการย่อย ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงของการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการมาหลอมเป็นโครงการร่วมอีกครั้ง และกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกันในระดับตำบล แล้วนำผลการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันในระดับตำบลมาพัฒนาเป็นโครงการระดับตำบลอีกครั้ง โดยมีพื้นฐานมาจากความต้องการของคนในพื้นที่ และหลากหลายอาชีพ เพื่อการพัฒนาที่เป็นจริงในอนาคต อันเกิดจากแนวความคิดของคน ซึ่งในการประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าว ผู้เข้าร่วมประชุม โดยเฉพาะตัวแทนองค์กรต่าง ๆ ทางสังคมจะมีส่วนรับรู้ข้อมูล ข้อเท็จจริงจากปัญหาที่เกิดขึ้นจริงใน

พื้นที่ และเมื่อรับรู้ปัญหาาร่วมกัน เข้าใจต่อสภาพปัญหาที่แท้จริง จะเกิดการพัฒนาโครงการ เกิดกิจกรรมที่หลากหลาย ที่คนหลายหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาโครงการร่วมกัน เกิดความเข้าใจร่วมกัน มีเป้าหมายเดียวกัน และลดปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ได้ โดยอาศัยงานพัฒนาและกิจกรรมสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาเชื่อมประสานให้คนทำงานร่วมกัน ขั้นที่ 5. การนำแผนพัฒนาชุมชนในระดับตำบลพัฒนาเป็น แผนชุมชนที่สมบูรณ์อีกครั้ง โดยมีงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นฐานข้อมูล และยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกันในระดับตำบล นำเสนอองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ และจังหวัดตามลำดับ เพื่อเป็นนโยบายการทำงานร่วมกันในอนาคต

แผนพัฒนาชุมชนหรือแผนแม่บทชุมชน ที่เกิดขึ้นในช่วงการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ อยู่ในขั้นตอนที่ 3 ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการในระดับหมู่บ้านและเครือข่ายที่ประสบปัญหาข้าง ป่าออกมากินอาหารพิษไร้ราษฎร แยกเป็นโครงการ แผนงาน และผู้รับผิดชอบหลัก รายละเอียด แสดงในตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 แผนพัฒนาชุมชนหรือแผนแม่บทชุมชน บ้านหนองบอน หมู่ที่ 8

โครงการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้รับผิดชอบหลัก	งบประมาณ
1. โครงการส่งเสริมศักยภาพผู้นำระดับเครือข่าย	1. ประชุมผู้นำเครือข่ายชาวบ้านที่ประสบปัญหาข้างป่า 15 หมู่บ้าน 2. ประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกัน เรื่อง แนวทางการพัฒนาที่อิงอินบนพื้นฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ 3. ศึกษาดูงานเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง และการจัดการป่าอย่างยั่งยืน	1. เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้นำระดับเครือข่าย จำนวน 15 หมู่บ้านบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ 2. เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในระดับเครือข่าย 3. สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้นำทั้ง 15 หมู่บ้าน	-นายสงวน จันทร์สูง ผู้ช่วยนักวิจัย	70,000 บาท

ตาราง 1 (ต่อ)

โครงการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้รับผิดชอบหลัก	งบประมาณ
2. โครงการ ท่องเที่ยวเชิงระบบ นิเวศ	1. ประชุม ยุทธศาสตร์การ สร้างความร่วมมือ ในการพัฒนา โครงการ 2. ปลูกพืช ผสมผสานในพื้นที่ ป่าเสื่อมโทรม จำนวน 3 ชนิด ได้แก่ ไม้สำหรับการ การอนุรักษ์ ไม้ สำหรับใช้สอย และ ไม้สำหรับ รับประทาน 3. การพัฒนาแหล่ง น้ำและสร้างโป่ง เทียมสำหรับสัตว์ป่า 4. ประชุมเตรียม ความพร้อมการจัด สถานที่สำหรับเป็น ที่พักแกว่า นักท่องเที่ยว 5. ประชุม แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ด้าน องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ มีอยู่ในชุมชน 6. เก็บรวบรวม ข้อมูลด้านภูมิ ปัญหาท้องถิ่นและ ทรัพยากร	1. เพื่อส่งเสริมและ พัฒนาศักยภาพของ คนและผู้นำใน ระดับพื้นที่ 2. เพื่ออนุรักษ์และ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม 3. เพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงระบบ นิเวศ 4. เพื่อพัฒนาองค์ ความรู้และภูมิ ปัญหาท้องถิ่น 5. เพื่อส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันระดับ เครือข่าย	นายจันทา ทองทา	260,000 บาท

ตาราง 1 (ต่อ)

โครงการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้รับผิดชอบหลัก	งบประมาณ
	7. สรุปและประเมินโครงการ 8. จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงาน			
3. โครงการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพราษฎร	1. ประชุมวางแผนการพัฒนาอาชีพเกษตรกรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ในระดับผู้นำ 2. ประชุมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับพื้นที่ในระดับเครือข่าย 3. ประสานงานหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง 4. ดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน 5. สรุปและประเมินโครงการ 6. จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงาน	1. เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของราษฎรในพื้นที่ 2. เพื่อลดการใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรง 3. เพื่อส่งเสริมรายได้แก่เกษตรกร 4. เพื่อปรับเปลี่ยนอาชีพให้เหมาะสมและลดปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ราษฎร	นายสงกา ชอคสังวาลย์	200,000 บาท

ตาราง 1 (ต่อ)

โครงการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้รับผิดชอบหลัก	งบประมาณ
4. โครงการค่ายเด็ก และเยาวชนด้าน สิ่งแวดล้อม	1. ประชุมคณะครู ตัวแทน 6 โรงเรียน รอบพื้นที่ป่าคงใหญ่ และตัวแทน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ 2. กำหนดแผนการ ทำงานและบทบาท หน้าที่คณะทำงาน 3. ดำเนินกิจกรรม ตามแผนงาน 4. สรุปและประเมิน โครงการ 5. จัดทำรายงานผล การปฏิบัติงาน	1. เพื่อพัฒนา ศักยภาพของเด็ก และเยาวชน 6 โรงเรียนรอบป่า 2. ส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้ ของกลุ่มเด็กและ เยาวชน 3. ส่งเสริมการ รวมกลุ่มของเด็ก และเยาวชนด้าน สิ่งแวดล้อม 4. ส่งเสริม กระบวนการคิดและ สร้างสรรค์ของเด็ก และเยาวชน 5. เพื่อกระตุ้น จิตสำนึกของเด็ก และเยาวชนด้านการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	นาชอภิชาติ แก้ว จันทร์	70,000 บาท
5. โครงการ ประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับสภาพ ปัญหาช้างป่าใน พื้นที่	1. ประชุมคณะครู ตัวแทน 6 โรงเรียน รอบพื้นที่ป่าคงใหญ่ ตัวแทนเจ้าหน้าที่ป่า ไม้ ตัวแทน ชาวบ้านรอบพื้นที่ และตัวแทนกลุ่ม เด็กและเยาวชน	1. เพื่อ ประชาสัมพันธ์ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมใน พื้นที่ และสภาพ ปัญหาช้างป่า		

ตาราง 1 (ต่อ)

โครงการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้รับผิดชอบหลัก	งบประมาณ
	2. กำหนดแผนการทำงานและบทบาทหน้าที่คณะทำงาน 3. ดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน 4. สรุปและประเมินโครงการ 5. จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงาน	2. เพื่อประชาสัมพันธ์เพลงธรรมชาติของศิลปินในพื้นที่ 3. เพื่อเผยแพร่สื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ 4. เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของคนในพื้นที่ 5. เพื่อส่งเสริมให้คนในจังหวัดได้รับรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความโดดเด่นในระดับสากลและรับรู้สภาพปัญหาข้างป่าในพื้นที่ 6. เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของคนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	นางอัมพร ร่วมชาติ	100,000 บาท

แผนพัฒนาชุมชน หรือแผนแม่บทชุมชนที่เกิดจากเวทีการประชุม สิ่งที่ชุมชนได้จากเวทีการจัดทำแผนชุมชน คือความร่วมมือในการจัดทำแผนชุมชนในระดับเครือข่าย มีโครงการหลายโครงการที่เกิดขึ้นจากการคิดร่วมกันระหว่างชุมชน เพื่อกำหนดแผนการพัฒนาในอนาคตที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และจะต้องมีการประสานงานหลายระดับ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อการบรรเทาปัญหาข้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ ส่งเสริมศักยภาพของคนในพื้นที่ให้มีความเข้มแข็ง มีความรู้ ความสามารถ ส่งเสริมเด็กและเยาวชนในระดับเครือข่าย 6 โรงเรียนรอบป่าให้มีจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าและข้างป่า เน้นความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมและข้างป่า และเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งด้านต่าง ๆ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าที่ไม่ยั่งยืน ปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกินของราษฎรในพื้นที่ โดยนำกิจกรรมการพัฒนา ที่เกิดขึ้นจากแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกันระหว่างชาวบ้าน หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

10. การทดลองเชิงปฏิบัติการ กิจกรรมการทดลองเชิงปฏิบัติการ คือ กิจกรรมการปลูกพืชอาหารช้าง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเกิดจากการประชุมร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ทีมวิจัย และตัวแทนชาวบ้านทั้ง 15 หมู่บ้าน เหตุผลที่เลือกทำกิจกรรมปลูกพืชอาหารช้าง เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมไม่มาก และเป็นช่วงฤดูฝน ซึ่งเหมาะสมกว่ากิจกรรมอื่น ๆ และมีพื้นที่ในการปลูกพืชอาหารช้างพร้อมอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องประสานงานกับหน่วยงานราชการ คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ เพราะพื้นที่ที่จะใช้ปลูกพืชอาหารช้างเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ แต่การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวต้องทำหนังสือติดต่อเป็นขั้นตอนขออนุญาตใช้พื้นที่ทำประโยชน์ และต้องได้รับการอนุมัติจากอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปประสานขอความร่วมมือจากหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ และขอความอนุเคราะห์รถยนต์ และกำลังคนในการขนส่งพันธุ์ไม้และคนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมปลูกพืชอาหารช้าง และขอดำเนินกิจกรรมตามวัน และเวลาที่กำหนด หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ได้ให้ความอนุเคราะห์ ประสานงานเรื่องระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมรถยนต์ และกำลังคน ในกิจกรรมดังกล่าว มีทีมวิจัยประสานงานส่งหนังสือติดต่อหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งวัด คณะครู และ โรงเรียนรอบป่า หน่วยงานเอกชน องค์กรประชาชนในพื้นที่ คือเจ้าหน้าที่คืบไต่ป่า กลุ่มราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า กลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำนางรอง กลุ่มอนุรักษ์ช้าง กลุ่มธนาคารต้นไม้ กลุ่มเด็กรักนก หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ 5 ดำเนินกิจกรรมวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 ที่บริเวณป่าเสื่อมโทรมหนองใหญ่สวายผอ พื้นที่จำนวน 200 ไร่ และมีผู้เข้าร่วม

กิจกรรมดังกล่าว ประมาณ 350 คน ผลการดำเนินงานกิจกรรม โครงการวิจัยได้รับบริจาคและความช่วยเหลือจากองค์กรชุมชนในพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมการปลูกพืชอาหารช้าง ดังนี้

10.1 ได้รับบริจาคพืชอาหารช้างที่นำไปปลูกในพื้นที่ป่าหนองใหญ่สวายสอ ได้แก่ เม็ดยอด จำนวน 300 เมล็ด (ใช้วิธีฝังลงดิน) หน่อกล้วย จำนวน 400 หน่อ อ้อย จำนวน 300 ลำ ต้นไม้ จำนวน 150 ต้น มะม่วง จำนวน 70 ต้น ต้นไม้อื่น ๆ ที่ข้างกินได้ จำนวน 550 ต้น

10.2 ได้รับการช่วยเหลือรถยนต์ขนส่งคนและพืชอาหารช้างเข้าไปในพื้นที่ป่าหนองใหญ่สวายสอ หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ คณะครูและนักเรียนรอบป่า กลุ่มราษฎรอาสาพิทักษ์ป่า ชาวบ้านในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ดับไฟป่า หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ 5 ลำปางรอง จำนวนรถยนต์ที่ได้รับการสนับสนุน ได้แก่ รถเก๋ง จำนวน 3 คัน รถปิกอัพ จำนวน 23 คัน รถตำรวจ 1 คัน รถจักรยานยนต์ 2 คัน รถอีแต๋น 1 คัน

10.3 ได้รับการสนับสนุนกำลังคนในการเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนประมาณ 350 คน ประกอบด้วยตัวแทนชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎร เจ้าหน้าที่จากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ เจ้าหน้าที่ดับไฟป่า คณะครู นักเรียนรอบป่า ตำรวจ ทหารในพื้นที่ กลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำลำปางรอง กลุ่มอาสาพิทักษ์ป่าคงใหญ่ กลุ่มรักนก กลุ่มอนุรักษ์ ช้าง ฯลฯ และได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการปลูกพืชอาหารช้างจากชาวบ้าน

11. สรุปผลการทดลอง หลังจากดำเนินกิจกรรมปลูกพืชอาหารช้าง ก็ดำเนินกิจกรรมสรุปสรุปผลการทดลองปฏิบัติการ วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 ที่โรงเรียนบ้านหนองบอน มีผู้เข้าร่วมประชุมสรุปผลการทดลอง จำนวน 30 คน เนื้อหาการประชุมสรุปผลการทดลองปฏิบัติการคือ

11.1 กิจกรรมการทดลองปฏิบัติการ การปลูกพืชอาหารช้าง เป็นกิจกรรมที่สามารถรวมกลุ่มคนที่หลากหลายให้เข้ามาร่วมกันทำงาน โดยมีงานวิจัยเป็นศูนย์กลางของคนจำนวนมาก และ แม้ว่าโครงการวิจัยจะมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ แต่ก็ได้รับความร่วมมือจากองค์กรชุมชนในพื้นที่ ในการสนับสนุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สมทบแรงงาน สมทบพืชอาหารช้าง สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการปลูกพืชอาหารช้าง สมทบค่าอาหาร สมทบรถยนต์ในการขนส่งคน และพันธุ์ไม้ในการปลูกพืชอาหารช้างในป่าหนองใหญ่สวายสอ

สิ่งที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานวิจัยในช่วงสุดท้าย ทำให้ผู้วิจัยและทีมงานวิจัยสามารถสรุปบทเรียนในการทำงานได้ว่า การดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรมที่สร้างสรรค์และเอื้อประโยชน์ต่อส่วนรวม ต้องอาศัยกำลังคนในพื้นที่ พื้นที่ใดก็ตามที่มีทุนทางสังคมสูง ย่อมประสบความสำเร็จในการทำงานเพื่อส่วนรวม และ ปัจจัยเรื่องเงินมิใช่ปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มคน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ อีกหลายประการที่ทำให้คนในพื้นที่สามารถที่จะรวมกลุ่มกันอย่างหลากหลาย

และมีแนวคิดในการช่วยเหลือสังคม มีความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกัน มีการช่วยเหลือและแบ่งปันกันตามศักยภาพที่มีอยู่

11.2 พืชอาหารช้างที่นำไปปลูกในพื้นที่ เป็นพืชอาหารช้างที่ช้างเคยกินมาก่อน ซึ่งจะมีทั้งกล้วย อ้อย ต้นขุ่น ต้นไม้และพืชอื่น ๆ ที่ช้างเคยกิน เนื่องจากเป็นการบรรเทาปัญหาในเบื้องต้น และเพื่อให้งานวิจัยสำเร็จตามกระบวนการ จึงดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเพื่อให้สอดคล้องกับระยะเวลาในการดำเนินโครงการวิจัย

การดำเนินกิจกรรมการปลูกพืชอาหารช้าง ใช้พื้นที่ปลูกบริเวณป่าเสื่อมโทรม และปลูกแบบกระจัดกระจายในพื้นที่ป่า สลับกับต้นไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ จะเน้นการฝังเมล็ดพืชลงในดินเพื่อให้พืชเจริญเติบโต ประสพการณ์ขององค์กรชุมชนในการปลูกพืชอาหารช้างที่ผ่านมา มีการปลูกพืชอาหารช้างที่เป็นแถว เป็นแนว ในพื้นที่ป่า เน้นปลูกพืชจำพวกไม้ และต้นกล้วย แต่ช้างจะออกมากินจนเกือบหมด จะเหลือเพียงต้นไม้ที่ปลูกแบบใช้ดินกลบจนเกือบมิดหน่อไม้ เพราะช้างจะไม่สังเกตเห็น ประสพการณ์ในการปลูกพืชอาหารช้างจึงปรับเปลี่ยนจากการปลูกเป็นแถวเป็นแนว เป็นการปลูกแบบกระจัดกระจายสลับกับพืชที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ และจะเน้นการปลูกแบบฝังเมล็ดลงดิน เพื่อป้องกันช้างออกมากินก่อนที่พืชอาหารช้างจะเจริญเติบโต

11.3 โครงการวิจัยเรื่องช้าง ได้มีส่วนช่วยเหลือหลอมให้องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่เข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีเป้าหมายอย่างเดียวกัน สามารถลดความขัดแย้งในพื้นที่ได้ในระดับหนึ่ง หากมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ภาพรวมของความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ก็ยังคงเป็นทุนทางสังคมที่โดดเด่น และหาได้ยากในสังคมยุคปัจจุบัน

11.4 กิจกรรมการปลูกพืชอาหารช้าง เป็นกิจกรรมที่สามารถขยายพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม จากพื้นที่ในการทำวิจัย 1 หมู่บ้าน คือบ้านหนองบอน ตำบลลำนางรอง ขยายสู่พื้นที่อื่น ๆ ที่อยู่ติดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่จำนวน 14 หมู่บ้าน และมีองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งองค์กรภาครัฐและ กลุ่มองค์กรทางสังคม รวมทั้ง พระสงฆ์ คณะครู และนักเรียนรอบพื้นที่ป่า

บทเรียนที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา

โครงการวิจัย เรื่อง ช้าง คน ป่า แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนคิดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เริ่มตั้งแต่การค้นหาโจทย์วิจัย การประชุมทีมวิจัย การประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน การประชุมเชิงปฏิบัติการการแก้ไขปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร การเก็บข้อมูล การจัดทำแผนที่เดินดิน การทำแผนที่ทรัพยากร เวทีประชุม การจัดทำแผนแม่บทชุมชน เป็นต้น หลังจากการดำเนินกิจกรรมงานวิจัยทีมวิจัยและชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1. เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย ตั้งแต่เริ่มโครงการวิจัยถึงสิ้นสุดโครงการวิจัย ทีมวิจัยและชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินกิจกรรม ร่วมประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล
  2. ทีมวิจัยและชาวบ้านเกิดกระบวนการในการเรียนรู้การทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ดังนี้
    - 2.1 มีเทคนิคใน การเขียนแผนที่ทรัพยากร แผนที่เดินดิน แผนที่เส้นทางเดินหากินของช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่
    - 2.2 มีทักษะในการออกแบบเครื่องมือ ความเหมาะสมของเครื่องมือในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ
    - 2.3 มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ และการแก้ไขปัญหา
    - 2.4 มีความกระตือรือร้นในการทำงาน และมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม
    - 2.5 เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมวิจัย ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน องค์กรต่าง ๆ เช่น กลุ่มอนุรักษ์ดินน้ำลำน้ำร่อง กลุ่มอาสาพิทักษ์ป่า กลุ่มรักษันก กลุ่มรักษ้าง กลุ่มธนาคารต้นไม้
    - 2.6 เกิดการประสานงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายชาวบ้านที่ประสบปัญหาช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร
    - 2.7 เกิดเครือข่ายการทำงานจาก 1 หมู่บ้านขยายการทำงานเพิ่มเป็น 14 หมู่บ้าน เกิดความร่วมมือกันทำงานในระดับเครือข่าย
- การดำเนินกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการ เกี่ยวกับช้าง คน ป่า ที่เน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในระดับเครือข่าย ก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งกระบวนการที่เกิดขึ้นในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นแนวทางสำคัญในการค้นหาคำตอบของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีโจทย์งานวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ช้าง คน ป่าในการอยู่ร่วมกันในอดีต และ
ปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหา และสาเหตุที่ช้างป่าออกมากินอาหารพืชไร่ของราษฎร

3. เพื่อศึกษาแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่าง ช้าง คน ป่า

ผู้วิจัยและทีมงานวิจัย ได้ดำเนินกิจกรรมการวิจัยตามขั้นตอน มีการปรับเปลี่ยน
แผนงานบางส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ บริบทชุมชน และเพื่อให้ได้คำตอบของ
งานวิจัยที่ชัดเจน บางกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ เกิดขึ้นจากการคิดวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างนักวิจัย
ทีมงานและองค์กรชาวบ้านในพื้นที่ จึงเกิดกิจกรรมที่หลากหลาย และมีส่วนร่วมจากประชาชน
จำนวนมาก

สิ่งที่ชุมชนได้เรียนรู้จากกระบวนการงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม

สิ่งที่ชุมชนได้เรียนรู้จากกระบวนการงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม สามารถแยกตามประเด็น
ได้ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมการค้นหาโจทย์วิจัยและทีมวิจัย

1.1 เรียนรู้เกี่ยวกับหลักการและวิธีการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นเรื่องใหม่
สำหรับองค์กรชาวบ้านในพื้นที่ การทำงานวิจัยที่มีตัวแทนองค์กรชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมใน
กระบวนการทำงานวิจัย ทำให้กระบวนการทำงานวิจัยเป็นไปด้วยความราบรื่น มีคนทำงานที่มี
ความรู้ ความสามารถที่หลากหลายประสบการณ์ ในเวทีการค้นหาโจทย์วิจัย องค์กรชุมชนได้เข้า
มาเรียนรู้เกี่ยวกับโจทย์งานวิจัยที่เกิดขึ้นจากสภาพปัญหาในพื้นที่ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงใน
ชีวิตประจำวัน และงานวิจัยที่นำสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงมาทำเป็นหัวข้องานวิจัย ทำให้องค์กร
ชาวบ้านในพื้นที่ที่ประสบปัญหามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานวิจัยเกือบทุกขั้นตอน มีความ
กระตือรือร้นในการเรียนรู้ และมีความพร้อมในการทำงานร่วมกัน และมีแนวคิดในการทำงานวิจัย
ใหม่ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดเดิมที่คิดว่า งานวิจัยเป็นเรื่องที่ทำยาก เหมาะสำหรับนักศึกษา
นักวิชาการ หรือผู้ที่มีประสบการณ์ด้านงานวิจัยโดยตรง แต่การทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ
มีส่วนร่วม ได้ทำให้องค์กรชาวบ้านในพื้นที่มีแนวคิดเปลี่ยนไปจากเดิม และคิดว่าสามารถที่จะ
ทำงานวิจัยร่วมกับนักวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพียงแต่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานตั้งแต่
กระบวนการค้นหาโจทย์วิจัย การค้นหาทีมวิจัย การประชุมเชิงปฏิบัติการ และขั้นตอนอื่น ๆ ที่
กำหนดไว้ในแผนการปฏิบัติงานโครงการวิจัย

1.2 เรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลที่มีประสบการณ์ มีความรู้ ความสามารถ สามารถ
เลือกสรรคนทำงานที่เป็นทีมงานวิจัยได้ตามศักยภาพ รู้จุดเด่นของตัวบุคคลว่ามีความรู้
ความสามารถเรื่องใดบ้าง

2. กิจกรรมการประชุมทีมวิจัย ประกอบด้วย

2.1 เรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการประชุมทีมวิจัย ด้านการวางแผนงาน ในการดำเนิน
กิจกรรม สามารถวางแผนงานในการดำเนินกิจกรรมล่วงหน้าได้ ทราบข้อจำกัดการดำเนินกิจกรรม
ในแต่ละกิจกรรม และปัจจัยเกื้อหนุนให้กิจกรรมประสบความสำเร็จตามเป้าหมายโครงการ

2.2 เรียนรู้ด้านการจัดวางตัวบุคคลในการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับความ
ถนัดและความสามารถเฉพาะตัวบุคคล เช่น กิจกรรมการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการ
กิจกรรมการทำแผนที่ เช่น แผนที่ทรัพยากร แผนที่เดินดิน แผนที่ข้างป่า กิจกรรมการเก็บข้อมูล
กิจกรรมการสัมภาษณ์ เป็นต้น

3. กิจกรรมการประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชน ประกอบด้วย

3.1 เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม

3.2 เรียนรู้การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเครือข่ายด้านการทำงาน
วิจัยแบบมีส่วนร่วม

3.3 เรียนรู้ด้านวัตถุประสงค์ เป้าหมายโครงการวิจัย วิธีการดำเนินงาน

4. กิจกรรมการออกแบบเครื่องมือในการดำเนินงาน ประกอบด้วย

4.1 เรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ความเหมาะสมของเครื่องมือแต่ละ
ชนิดในการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรม

4.2 เรียนรู้ด้านความหมายของเครื่องมือการดำเนินกิจกรรมงานวิจัย

5. กิจกรรมการศึกษารวบรวมข้อมูลในหมู่บ้าน ประกอบด้วย

5.1 เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการศึกษาข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.2 เรียนรู้เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือแต่ละชนิด และ การนำเครื่องมือไปใช้ให้
สอดคล้องกับกิจกรรม

5.3 เรียนรู้เชิงปฏิบัติการด้านการสัมภาษณ์ การกรอกแบบสอบถาม การบันทึก
ข้อมูล การเก็บข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล

5.4 เรียนรู้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ

5.5 เรียนรู้วิธีการจัดทำแผนที่ แผนที่เดินดิน แผนที่ทรัพยากร แผนที่เส้นทางเดิน
ของข้างป่า

- 5.6 เรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาในขณะทำงาน
- 5.7 เรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลที่เข้าไปสัมผัสภาพณ์ เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างทีมวิจัย และผู้ให้สัมภาพณ์
6. กิจกรรมการประชุมวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย
- 6.1 เรียนรู้ด้านการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันในระดับเครือข่าย
- 6.2 เรียนรู้เกี่ยวกับการเติมเต็มข้อมูล
7. กิจกรรมการนำเสนอข้อมูล ประกอบด้วย
- 7.1 เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านข้อมูล
- 7.2 เรียนรู้การเติมเต็มข้อมูลระดับเครือข่าย
8. กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการการแก้ไขปัญหาข้างป่าระดับเครือข่าย ประกอบด้วย
- 8.1 เรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาข้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่ราษฎร ในระดับเครือข่าย
- 8.2 เรียนรู้วิธีการจัดเรียงลำดับความสำคัญ และสอดคล้องกับระยะเวลาในการแก้ไขปัญหาข้างป่าออกมาหากินอาหารพืชไร่ราษฎร
- 8.3 เรียนรู้การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันด้านการเรียนรู้ของข้างป่าในการเข้ามาหาอาหารพืชไร่ของราษฎร
9. กิจกรรมการจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วย
- 9.1 เรียนรู้วิธีการจัดทำแผนชุมชนในระดับหมู่บ้านและเครือข่าย
- 9.2 เรียนรู้วิธีการพัฒนาที่นำจุดเด่นและทุนทางสังคมในพื้นที่มาใช้ในการพัฒนาโครงการ
- 9.3 เรียนรู้วิธีการเขียนโครงการเชิงปฏิบัติการ
- 9.4 เรียนรู้วิธีการประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อนำเสนอแผนพัฒนาชุมชน
- 9.5 เรียนรู้การวิเคราะห์ชุมชนจากกระบวนการวิจัยและพัฒนาสู่การจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนในระดับชุมชนและเครือข่าย
10. กิจกรรมทดลองเชิงปฏิบัติการปลูกพืชอาหารข้าง ประกอบด้วย
- 10.1 เรียนรู้วิธีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
- 10.2 เรียนรู้วิธีการปลูกพืชอาหารข้างสลับกับป่าเสื่อมโทรม
- 10.3 เรียนรู้การทำงานร่วมกันในระดับเครือข่าย